

**ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน
ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย**

**Policy recommendations for Educational Management to Promote careers
in the Community center for non-formal and Informal education**

ทศกัญญา สร้อยงาม¹

วัลลภา อารีรัตน์²

ดาวรุ่งวรรณ ถวิลการ³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบและประเมินข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการจัดทำประชาพิจารณ์ (Public hearing of stakeholders) เพื่อตรวจสอบและประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และเป็นประโยชน์ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในภาพรวมมี ความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก โดยพิจารณา 2 ส่วนดังนี้

1. ผลการประเมินชื่อเรื่อง วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์/แนวทาง ตัวชี้วัด ของรูปแบบในด้าน ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และเป็นประโยชน์ พบว่า ชื่อเรื่อง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลการประเมินคุณภาพของข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอก มีดังนี้ (2.1) ผลการประเมินด้านความเหมาะสมมีค่ามากที่สุดทุกองค์ประกอบ (2.2) ผลการประเมินความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินด้านความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบ (2.3) ผลการประเมินด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

คำสำคัญ : ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษา, การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน

Abstract

The purpose of this research was to examine and evaluate policy recommendations for educational management to promote careers in the community center for non-formal and informal education. A public hearing of stakeholders was conducted with 30 experts and stakeholders in education management to examine suitability, feasibility, consistency, and utility of the policy recommendations.

¹นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

²รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

The results showed that policy recommendations for educational management to promote careers in the community center for non-formal and informal education were overall appropriate at a high level, considering two results are as follows:

1) The results of evaluation of the title, vision, mission, strategy/guide, and indicators of the policy recommendations in terms of suitability, feasibility, consistency, and utility found that the title was indicated as highest level of suitability, feasibility, consistency, and utility. Meanwhile, the level of suitability, feasibility, consistency, and utility of vision and mission were at the highest level.

2) The results of the quality assessment of policy recommendations for educational management to promote careers in the community center for non-formal and informal education were as follows: (2.1) The feasibility assessment result was the highest for all components, (2.2) The consistency assessment result was at the highest level for all components, (2.3) Suitability assessment results were at the highest level for all components

Keywords: education management, policy recommendation, careers promotion

1. บทนำ

การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนรู้จักคิดเรียนรู้ ทำงาน แก้ปัญหา ร่วมมือการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพไปตลอดชีวิต มีทักษะด้านอาชีพ และการดำรงชีพเพื่อรายได้ของครอบครัว โดยเน้นการพัฒนาและส่งเสริมทักษะแห่งอนาคตใหม่ในการเรียนรู้ที่เหมาะสมจากแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) การจัดการศึกษาเพื่อช่วยแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านอาชีพจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อหน่วยงานทุกภาคส่วน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ได้มีนโยบายการจัดการศึกษาด้านอาชีพ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรที่พัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดให้จัดการศึกษาตามหลักสูตรต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยพัฒนาทั้งด้านความรู้ทางวิชาการ และทักษะสำคัญที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รวมทั้งสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้เรียนในการดำรงชีวิตในโลกยุคปัจจุบัน การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนของสำนักงาน กศน. เป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคล เพื่อให้เกิดความมั่นคงและการเพิ่มมูลค่าให้กับอาชีพ ภายใต้นโยบายเร่งรัดส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายโดยมุ่งเน้นการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิตให้กับบุคคลและชุมชนเพื่อแก้ปัญหาการว่างงานและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนโดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้ 1) สำรวจและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ โดยจัดฝึกอบรมอาชีพพระยะสั้น 2) การฝึกอบรมและจัดกิจกรรมต่อเนื่องจากการฝึกทักษะอาชีพเพื่อเข้าสู่อาชีพ 3) พัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายในลักษณะกลุ่มพัฒนาอาชีพ โดยจัดให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพประเภทเดียวกันเพื่อร่วมเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ และ 4) การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลกับกลุ่มเป้าหมายสถานประกอบการและผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการและศักยภาพของตนเอง โดยหลักสูตรที่จัดให้ผู้ผ่านการฝึกอาชีพจากโครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ดังนั้นการศึกษาข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อเป็นแนวทางในการออกนโยบาย

ของผู้บริหารในระดับสูง เพื่อเพิ่มรายได้การต่อยอดอาชีพเดิมให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพิ่มมูลค่าและเพิ่มศักยภาพในการผลิต ส่งเสริมความรู้เรื่องบรรจุกฎณ์และการส่งเสริมการขายผ่านระบบออนไลน์ให้ดียิ่งขึ้นไป

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนของสำนักงาน กศน. เป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพของบุคคล เพื่อให้เกิดความมั่นคงและการเพิ่มมูลค่าให้กับอาชีพ ภายใต้นโยบายเร่งรัดส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายโดยมุ่งเน้นการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิตให้กับบุคคลและชุมชนเพื่อแก้ปัญหาการว่างงานและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนโดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้ 1) สำรวจและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ โดยจัดฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น 2) การฝึกอบรมและจัดกิจกรรมต่อเนื่องจากการฝึกทักษะอาชีพเพื่อเข้าสู่อาชีพ 3) พัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายในลักษณะกลุ่มพัฒนาอาชีพ โดยจัดให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพประเภทเดียวกันเพื่อร่วมเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ และ 4) การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลกับกลุ่มเป้าหมายสถานประกอบการและผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการและศักยภาพของตนเอง การดำเนินงานดังกล่าวอยู่ในรูปแบบโครงการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างความสามารถให้กับบุคคลเพื่อมีทักษะชีวิตในการแก้ปัญหาเฉพาะด้าน ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่และแต่ละสถานการณ์ ตามแนวทางการขับเคลื่อนโครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน สถานศึกษามีการพัฒนาหลักสูตรอาชีพตามความต้องการของผู้เรียน โดยหลักสูตรที่จัดให้ผู้ที่ผ่านการฝึกอาชีพจากโครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน สามารถนำไปประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้การต่อยอดอาชีพเดิมให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อเพิ่มมูลค่าและเพิ่มศักยภาพในการผลิต ส่งเสริมความรู้เรื่องบรรจุกฎณ์และการส่งเสริมการขายผ่านระบบออนไลน์ โดยให้อยู่ในกระบวนการจัดทำหลักสูตร 5 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ หลักสูตรกลุ่มอาชีพเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการความคิดสร้างสรรค์และอาชีพเฉพาะทางให้ครบกระบวนการจัดการเรียนการสอน ในการส่งเสริมอาชีพเพื่อการมีงานทำและมีรายได้ โดยในการจัดกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่องภายใต้หลักสูตรการจัดการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำของสำนักงาน กศน. ดำเนินการให้ กศน. อำเภอและกศน. ตำบล ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมรูปแบบกลุ่มสนใจ ชั้นเรียนวิชาชีพและกิจกรรม “1 อำเภอ 1อาชีพ” และให้สถานศึกษากำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตรที่มีการจัดฝึกอบรมเพื่อให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพหรือพัฒนาต่อยอดได้ (แนวทางการดำเนินงานโครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน, 2564)

2. วัตถุประสงค์

เพื่อตรวจสอบและประเมินข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3. วิธีกรดำเนินการวิจัย

การตรวจสอบและประเมินข้อเสนอเชิงนโยบาย การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการประชาพิจารณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (public hearing of stakeholders) มีผู้เข้าร่วมประชาพิจารณ์ รวมทั้งสิ้น 30 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย จำนวน 16 คน และครู กศน.หรือครูผู้สอน จำนวน 8 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ผู้เรียน จำนวน 3 คน ในการสัมมนาผู้วิจัยได้นำเสนอโดยใช้ power point พร้อมทั้งเอกสารประกอบการประชุมเกี่ยวกับความเป็นมาของโครงการ ขั้นตอนและกระบวนการวิจัยเชิงนโยบาย ผลการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ตลอดจนแนวทางการดำเนินการประชาพิจารณ์ และเกณฑ์การประเมินคุณภาพของข้อเสนอเชิงนโยบาย ซึ่งพิจารณาในด้านความเหมาะสม (propriety) ด้านความเป็นไปได้

(feasibility) ด้านความสอดคล้อง (congruity) และด้านความมีประโยชน์ (utility) เสนอต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียข้างต้น เพื่อการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

เกณฑ์การพิจารณาข้อเสนอเชิงนโยบาย สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการตรวจสอบและประเมินข้อเสนอเชิงนโยบายใน ขั้นตอนที่ 1 ประกอบด้วยเกณฑ์ 4 ด้าน คือ 1) ด้านความเหมาะสม (propriety) พิจารณาจากกระบวนการได้มา ความครอบคลุมพันธกิจ การใช้ถ้อยคำ สำนวน การจัดกลุ่มหรือลำดับและการมีจุดเด่น 2) ด้านความเป็นไปได้ (feasibility) พิจารณาจากความสามารถนำไปปฏิบัติ การมีทรัพยากรเพียงพอที่จะปฏิบัติได้ ภาวะความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น และการมีระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายที่เอื้อให้ปฏิบัติได้ 3) ด้านความสอดคล้อง (congruity) พิจารณาจากความสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ บริบทสังคม และความสอดคล้องภายในองค์ประกอบ ได้แก่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย กลยุทธ์และตัวชี้วัดในองค์ประกอบ 5 ด้าน และ 4) ด้านความมีประโยชน์ (utility) พิจารณาจากผลดีที่จะเกิดขึ้นต่อองค์กร หน่วยงาน ผู้รับบริการ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสังคม โดยมีกระบวนการตรวจสอบอย่างมีขั้นตอนคือ 1) มีองค์ประกอบด้าน วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย กลยุทธ์และตัวชี้วัด ที่มีความสอดคล้องกัน 2) ผ่านการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิทางการส่งเสริม สนับสนุนจากสำนักงาน กศน. ผู้ทรงคุณวุฒิทางการบริหารการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิทางการบริหารสถานศึกษา และ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการปฏิบัติการสอน และ 3) ผ่านการยืนยันข้อเสนอเชิงนโยบายโดยการประชาพิจารณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้บริหารหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย ครู กศน.หรือครูผู้สอน ผู้นำชุมชน และผู้เรียน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบประเมินด้านความเหมาะสม/ความเป็นไปได้ /ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์ ของข้อเสนอเชิง นโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

- ระดับคะแนน 5 หมายถึง มีความเหมาะสม/ความเป็นไปได้/ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์มากที่สุด
- ระดับคะแนน 4 หมายถึง มีความเหมาะสม/ความเป็นไปได้/ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์มาก
- ระดับคะแนน 3 หมายถึง มีความเหมาะสม/ความเป็นไปได้/ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์ปานกลาง
- ระดับคะแนน 2 หมายถึง มีความเหมาะสม/ความเป็นไปได้ /ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์น้อย
- ระดับคะแนน 1 หมายถึง มีความเหมาะสม/ความเป็นไปได้ /ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์น้อยที่สุด

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยประกอบด้วย ประกอบด้วย 1) วิสัยทัศน์ 2) พันธกิจ 6 ด้าน 3) 17 เป้าหมาย 4) 25 กลยุทธ์ และ 5) 92 ตัวชี้วัด

5.1.1 วิสัยทัศน์ เป็นศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สร้างโอกาสทางการศึกษา อาชีพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลด้านการแข่งขันตลาดอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ที่สอดคล้องกับทิศ ทางการพัฒนาประเทศ ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

5.1.2 พันธกิจประกอบด้วย (1) พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารและจัดการระบบคุณภาพภายในองค์กรให้ทัน ต่อการเปลี่ยนแปลงตามหลักธรรมาภิบาล เกิดประสิทธิผล และคล่องตัวมากยิ่งขึ้น (2) จัดและส่งเสริมการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมอาชีพในชุมชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม (3) พัฒนาหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมทักษะการคิดและการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้าง นวัตกรรมด้านอาชีพโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (4) ส่งเสริมครูและบุคลากรทางการ

ศึกษาให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะตามมาตรฐานวิชาชีพ มุ่งเน้นให้ครูและนักเรียนใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสม และสนับสนุนการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษาเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ (5) ส่งเสริมและพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการประกอบอาชีพในชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มช่องทางและโอกาสทางอาชีพรวมถึงการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น (6) ส่งเสริมสนับสนุน แสวงหา และประสานความร่วมมือเชิงรุกกับภาคีเครือข่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนของศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างหลากหลายรูปแบบให้กับผู้เรียน

5.1.3 เป้าหมาย กลยุทธ์ และตัวชี้วัด มุ่งเป้าประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง (2) ด้านการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมอาชีพ (3) ด้านการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (4) ด้านการรู้ดิจิทัลเพื่อประกอบอาชีพ และ(5) ด้านการส่งเสริมภาคีเครือข่ายทางการศึกษา

5.2 ผลการตรวจสอบและประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และเป็นประโยชน์ ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย ในภาพรวมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.78$) มีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.78$) มีความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.79$) มีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.78$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ผู้วิจัยพิจารณา 2 ส่วนดังนี้

5.2.1 ผลการประเมินชื่อเรื่อง วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด ของรูปแบบในด้าน ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์ พบว่า ชื่อเรื่อง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

5.2.2 ผลการประเมินคุณภาพของข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอก มีดังนี้

ผลการประเมินด้านความเหมาะสม มีค่ามากที่สุดทุกองค์ประกอบ มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.71- 4.89 เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบที่มีความเหมาะสมมากที่สุดในการนำไปใช้ คือ การสร้างแรงจูงใจและการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.71$) และการนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในอาชีพ ($\bar{X} = 4.72$) รองลงมาคือ การเรียนรู้สิ่งใหม่ ($\bar{X} = 4.74$) และการรับรู้มุมมองในการพัฒนาร่วมกันของภาคีเครือข่าย ($\bar{X} = 4.77$)

ผลการประเมินความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.72 - 4.83 เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบที่มีความเป็นไปได้สูงที่สุดในการนำไปใช้ คือ การศึกษาความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมอาชีพในชุมชน ($\bar{X} = 4.79$) รองลงมา คือ การเรียนรู้สิ่งใหม่ ($\bar{X} = 4.74$) การคิดแก้ปัญหาและพัฒนาอาชีพ ($\bar{X} = 4.72$) และการกำหนดเป้าหมายร่วมกันและการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ($\bar{X} = 4.75$)

ผลการประเมินด้านความสอดคล้อง อยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบ มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.74 - 4.86 เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบที่มีความเป็นประโยชน์สูงที่สุดในการนำไปใช้ คือ การสร้างผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง ($\bar{X} = 4.76$) การสร้างแรงจูงใจและการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.81$) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนาอาชีพ ($\bar{X} = 4.81$) และการรับรู้มุมมองในการพัฒนาร่วมกันของภาคีเครือข่าย ($\bar{X} = 4.79$) รองลงมาคือ การนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในอาชีพ ($\bar{X} = 4.74$)

ผลการประเมินด้านความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบ มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.67 - 4.83 เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบที่มีความเป็นประโยชน์สูงที่สุดในการนำไปใช้ คือ การสร้างแรงจูงใจและการมี

ส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.69$) การรับรู้มุมมองในการพัฒนาร่วมกันของภาคีเครือข่าย ($\bar{X} = 4.77$) และการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน และการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ($\bar{X} = 4.75$) รองลงมาคือ การสร้างวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง ($\bar{X} = 4.80$) และ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สู่อาชีพ ($\bar{X} = 4.76$)

6. อภิปรายผล

การตรวจสอบและประเมินข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้อง และเป็นประโยชน์ สามารถอภิปรายได้ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 วิสัยทัศน์ จากผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นวิสัยทัศน์ที่ครอบคลุมภารกิจ (mission statement) และ วัตถุประสงค์ (objective) กำหนดความคาดหวังที่องค์กรต้องการจะทำและจะเป็นในอนาคตไว้สูงในระดับที่ท้าทายที่เน้นการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดคุณภาพสูงสุดที่มุ่งหวังให้ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นสถานศึกษาชั้นนำในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนที่มีคุณภาพมาตรฐาน แสดงถึงสภาพที่พึงปรารถนาหรือที่เป็นไปได้ในอนาคตที่ส่งเสริมในส่วนที่เป็นจุดแข็งที่ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพื้นที่ที่มีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน มีหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน หลายแห่ง รวมทั้งพร้อมในด้านบุคลากร มีนักวิชาชีพสาขาอาชีพต่าง ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีสถานประกอบการภายนอก แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ร่วมดูแลช่วยเหลือครอบคลุมทุกด้าน ซึ่งจะมีโอกาสเป็นไปได้อย่างสูงหากได้นำผลจากการวิจัยสู่การปฏิบัติจริง ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานดำเนินงาน และการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน จะทำให้การดำเนินงานของสถานศึกษามีทิศทางที่ชัดเจน สถานศึกษาต้องเน้นการกระจายอำนาจและการบริหารแบบมีส่วนร่วม ของผู้เกี่ยวข้องโดยมี คณะกรรมการสถานศึกษาที่ครอบคลุมและชุมชนมีบทบาทหลัก โดยเปิดโอกาสให้บุคลากรในสถานศึกษาและผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการบริหารและปฏิบัติงานอย่างจริงจังจริงใจ จึงซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งในการดำเนินงานในเมื่อข้อเสนอเชิง นโยบายเกิดจากกระบวนการวิจัยเชิงนโยบายแบบมีส่วนร่วม (participatory policy research: PPR) แล้วโอกาสความเป็นไปได้ของการนำข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลนั้น จะต้อง ปฏิบัติการนโยบายแบบมีส่วนร่วม (participatory Policy action: PPA) และจะต้องมีการประเมินผลนโยบายแบบมีส่วนร่วม (participatory policy evaluation: PPE) ด้วยเช่นกัน ซึ่งหากพิจารณาจากทฤษฎีการบริหารจัดการก็เป็นการกำหนด วิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพแบบก้าวกระโดดด้วยวิธี Six Sigma ที่เน้นการบริหารจัดการเพื่อให้เกิด คุณภาพสูงสุด การกำหนดวิสัยทัศน์ถือเป็นขั้นตอนการจัดทำแผนระดับยุทธศาสตร์หรือระดับกลยุทธ์ (Strategic plan) เป็น แผนระยะยาวอาจประมาณ 3-5 ปี (วิโรจน์ สารรัตน์, 2553) หรือหากพิจารณาจากทฤษฎีการจูงใจเชิงเนื้อหา (content model) ก็เป็นการกำหนดความคาดหวังที่สอดคล้องกับความต้องการความสำเร็จ (need for achievement) ตามทฤษฎีของ McClelland เป็นความต้องการที่บรรลุผลสำเร็จในงานที่มีความท้าทายและการบรรลุมาตรฐานของงานที่ทำได้อย่างดีเยี่ยม (excellent) สอดคล้องกับปัจจัยจูงใจ (motivational factors) ตามทฤษฎีของ Herzberg ในส่วนที่เป็นความสำเร็จการได้รับการยอมรับ ความก้าวหน้า และความรับผิดชอบ สอดคล้องกับความต้องการความสำเร็จ (self actualization) ตามทฤษฎีของ Maslow ซึ่งเป็นความต้องการที่เกี่ยวข้องกับลักษณะงานที่ท้าทายความริเริ่มสร้างสรรค์ ความก้าวหน้าและความสำเร็จในงาน และหากพิจารณาจากทฤษฎีแรงจูงใจเชิงกระบวนการ (Process models) ก็เป็นการกำหนดความคาดหวังที่สอดคล้องกับ ทฤษฎีการกำหนดจุดหมาย (goal setting theory) ของ Locke & Latham ที่เสนอแนวคิดว่าการกำหนดจุดหมายเพื่อบอก ทิศทางการทำงานที่ท้าทายเป็นการจูงใจให้มีการปฏิบัติงานที่สำคัญประการหนึ่ง (Bartol et al, 1998 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์ 2548) หากพิจารณาจากทฤษฎีภาวะผู้นำ เห็นได้ว่าการกำหนดความคาดหวังที่ท้าทายนั้น สอดคล้องกับภาวะผู้นำแห่งการ

เปลี่ยนแปลง (transformation leadership) ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่มุ่งให้บุคคลปฏิบัติงานเกินความคาดหวังปกติมุ่งการบรรลุความต้องการในระดับสูง เช่น ความสำเร็จของงานมากกว่าความต้องการในระดับต่ำ เช่น ความปลอดภัยหรือความมั่นคง เป็นภาวะผู้นำที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ (change oriented) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ (strategic leadership) ที่คำนึงถึงการคาดการณ์ถึงอนาคตขององค์การในระยะยาว และการพัฒนากลยุทธ์เพื่อมุ่งไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์นั้น (Seyfarth, 1996; Walker & Dimmock, 2002; Wallace & Poulton, 2003) และสอดคล้องกับแนวคิดตามรูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ที่มุ่งเน้นการปรับปรุงประสิทธิภาพในด้านที่เป็นจุดอ่อนและส่งเสริมในส่วนที่เป็นจุดแข็งของสำนักงาน กศน. (สำนักงาน กศน., 2556)

ประเด็นที่ 2 พัทธกิจ จากผลการวิจัยในส่วนที่เป็นพันธกิจถือว่าเป็นพันธกิจที่ดี คำนึงถึงผู้รับบริการที่ชัดเจนซึ่งครอบคลุมถึงผู้เรียน/ประชาชน ผู้รับบริการ มุ่งเน้นความทั่วถึงความเสมอภาคความเท่าเทียมกันในการเข้ารับการศึกษา (equitable access) ตามแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร อาคารสถานที่ เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อบริการและความช่วยเหลืออื่นใด ทางการศึกษาสอดคล้องกับทัศนะของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2548) ที่กล่าวว่า พันธกิจเป็นข้อความที่แสดงถึงหน้าที่ของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป็นข้อความที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม เห็นได้จากพันธกิจซึ่งกำหนดได้ 6 ประการ 1) พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารและจัดการระบบคุณภาพภายในองค์กรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามหลักธรรมชาติ เกิดประสิทธิผล และคล่องตัวมากยิ่งขึ้น 2) จัดและส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมอาชีพในชุมชนศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม 3) พัฒนาหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมทักษะการคิดและการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างนวัตกรรมด้านอาชีพโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 4) ส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะตามมาตรฐานวิชาชีพ มุ่งเน้นให้ครูและผู้ใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสม และสนับสนุนการใช้แหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษาเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ 5) ส่งเสริมและพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการประกอบอาชีพในชุมชนและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มช่องทางและโอกาสทางอาชีพ รวมถึงการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น 6) ส่งเสริมสนับสนุน แสวงหา และประสานความร่วมมือเชิงรุกกับภาคีเครือข่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนของศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างหลากหลายรูปแบบให้กับผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงานสำนักงาน กศน. (กศน.wow), (สำนักงาน กศน. 2563) นอกจากนี้ พันธกิจยังมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง จากบริบทการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย ผ่านการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผ่านการยืนยันให้การยอมรับจากการประชาพิจารณ์ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม (participatory) หลักการบริหารเชิงบูรณาการ (integrated management) โดยใช้เกณฑ์ความเหมาะสม (Propriety) ความสอดคล้อง (congruity) ความมีประโยชน์ (utility) และความเป็นไปได้ (feasibility) ตามแนวคิดของ Guskey (2000) ใช้เกณฑ์ความเป็นไปได้ (feasible) และเกณฑ์การยอมรับ (acceptable) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายศึกษาขององค์กร และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามแนวคิดของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2553)

ประเด็นที่ 3 เป้าหมาย กลยุทธ์และตัวชี้วัดในแต่ละด้าน จากผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า เป้าหมาย กลยุทธ์และตัวชี้วัดในแต่ละด้าน ในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งด้านเป้าหมาย กลยุทธ์ และตัวชี้วัดย่อยในแต่ละด้าน แสดงให้เห็นถึงความชัดเจนมีความสอดคล้อง เหมาะสม มีความเป็นไปได้ และมีประโยชน์ ต่อสถานศึกษาที่จะนำไปใช้และเป็นที่ยอมรับ จากการประชาพิจารณ์นอกจากนี้พบว่า ตัวชี้วัดแต่ละตัวสามารถตรวจสอบติดตามประเมินผลได้ เป็นตัวชี้วัดที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม ที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของนโยบายและ

เป็นเครื่องมือสำหรับการประเมินการดำเนินงานของสถานศึกษา เป็นอย่างดี จากข้อเสนอเชิงนโยบายในครั้งนี้นี้ได้นำเสนอความสำเร็จของเป้าหมายและกลยุทธ์แต่ละข้อในลักษณะการแสดงเชิงปริมาณและคุณลักษณะของสภาพที่ให้ความชัดเจนมากขึ้น ดังที่ Johnstone (1981, อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2541) กล่าวว่า ตัวบ่งชี้ที่ดีต้องมี ลักษณะ 5 ประการ คือ 1) ต้องระบุสารสนเทศเกี่ยวกับสิ่งหรือสภาพที่ศึกษาอย่างกว้าง ๆ 2) ตัวบ่งชี้เป็นตัวประกอบ (composite variable) หรือองค์ประกอบ (factor) 3) ค่าของตัวบ่งชี้ (indicator value) แสดงถึงปริมาณ (quantity) 4) ค่าของตัวบ่งชี้แสดงถึงสารสนเทศ จุดเวลา (time point) หรือช่วงเวลา (time period) 5) ตัวบ่งชี้เป็นหน่วยพื้นฐานสำหรับการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีซึ่งมีความสอดคล้องกับ กิงพร ทองใบ (2547) ที่กล่าวว่าเป้าหมาย มีลักษณะที่สำคัญคือ 1) แสดงให้เห็นจุดยืนทางเลือกขององค์กร 2) แสดงให้เห็นกรอบและแนวทางที่ต้องการบรรลุ 3) แสดงให้เห็นความเป็นหนึ่งเดียวกันขององค์กร วิโรจน์ สารรัตน์ (2548) กล่าวว่า จุดหมายหรือเป้าหมายหมายถึงผลลัพธ์สุดท้ายที่องค์กรต้องการให้บรรลุผล บุญเลิศศุภกาญจน์ และคณะ (2547) กล่าวว่า เป้าหมายเป็นการกำหนดจุดยืนขององค์กรสามารถสร้างมาตรฐานในการประเมินผล การปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และผู้บริหารควรใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจให้สอดคล้องกับนโยบายและเป็นแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร ในการกำหนดเป้าหมายต้องมี การวางแผน ทั้งเป้าหมายระยะสั้นและเป้าหมายระยะยาวซึ่งต้องมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันและมุ่งไปสู่ภารกิจและวิสัยทัศน์ที่วางไว้ และสอดคล้องกับ อคุลย์ จาตุรงค์กุล (2547) กล่าวไว้ว่า การเลือกกลยุทธ์เป็นกระบวนการทางเลือกต่าง ๆ ที่เกิดจากผลการวิเคราะห์ SWOT ดังนั้น เป้าหมาย กลยุทธ์และตัวชี้วัดที่กำหนดในข้อเสนอเชิงนโยบายจากการวิจัย ครั้งนี้จึงสามารถบ่งบอกถึงสภาพที่ต้องการที่มีความชัดเจนอย่างเพียงพอที่จะใช้ในการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อประเมินสภาพที่ต้องการศึกษาและสามารถเป็นกรอบแนวคิดเพื่อการประกันคุณภาพภายในและภายนอกได้เป็นอย่างดี แต่การนำไปใช้ในสถานศึกษา ในแต่ละหน่วยงานควรมีการกำหนดหมวดหมู่หรือจัดลำดับความสำคัญโดยใช้คะแนนเป็นตัวกำหนดและ / หรือจำแนกลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดเพื่อใช้กำหนดวิธีประเมินคุณภาพของการบริหาร ดังนั้นหากพิจารณา เป้าหมาย กลยุทธ์และตัวชี้วัดจะสะท้อนสภาพการบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพเต็มประสิทธิภาพ (full quality capacity) และจะช่วยสะท้อนให้เห็นเป้าหมายการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ดังที่ พงษ์รัตน์ เกสรแพทย์ (2543) กล่าวว่า การประเมินตัวบ่งชี้เพื่อการประเมินคุณภาพควรมีการนำข้อมูลจากการประเมินความสำคัญไปสร้างกราฟ เพื่อหาความสำคัญของภาพส่วนรวมเกี่ยวกับคุณภาพและวิเคราะห์ตีความคุณภาพและระดับความสำคัญตลอดจนการบันทึกข้อมูลจากบุคคลหลายฝ่ายก็จะสะท้อนให้เห็นภาพรวมขององค์กรได้เป็นอย่างดี และหากมีการพิจารณาเฉพาะเป้าหมายพร้อมทั้งแสดงถึงเป้าหมายคุณภาพที่ต้องเร่งรัดปรับปรุงจะให้เกิดการประกันคุณภาพอย่างต่อเนื่องในการบริหารจัดการต่อไป อนึ่งการนำนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ไปสู่การปฏิบัติผู้บริหารสถานศึกษาควรตระหนักถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการศึกษานอกจากตัวชี้วัดที่แสดงถึงผลผลิตโดยตรงและประสิทธิผลจากการตรวจสอบการบริหารโดยรวม (management development audit) ด้วย

7. เอกสารอ้างอิง

- กัญจน์โชติ สหพัฒน์สมบัติ และคณะ. (2557). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาอาชีพของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบล. **วารสารวิจัยทางการศึกษา**, 8(2), กรุงเทพฯ.
- คะนิง สายแก้ว. (2549). **ข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในจังหวัดสุรินทร์**. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล. (2559). **แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับประเทศไทย**. **วารสารสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**, 9(3).

- ไชยา ภาวะบุตร. (2549). **ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ**
สกลนคร. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิคม ชมภูหลง. (2542). **การสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ (ฉบับปรับปรุง)**.
มหาสารคาม : หน่วยงานนิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม.
- พิธาน พื้นทอง. (2548). **ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Banghart, Frank W. and Trull Albert Jr. (1973). **Educational Planning**. New York : Macmillan.
- Burke, A. (1999). **Communication and development: A practical guide**. London : Development Division
Department for International Development.
- Bush. G.W. (1991). **Governing Big Cities: The Management of Decentralization**. Wellington: Victoria
University of Wellington.
- Certo, Samcl C. & J. Paul Peter. (1991). **Strategic Management: Concepts and Application**. (2 nd ed).
Singapore: Mcgrow – Hill.
- Devid, Pratt. (1980). **Curriculum design and development model of Curriculum design system**. New York :
Harcourt Brace Jovanovich.
- Gilster, P. (1997). **Digital literacy**. New York: John Wiley & Son.
- Good, C.V. (1973). **Dictionary of Education**. New York: McGraw - Hill Book.
- Guskey, T.R. (2000). **Evaluation professional development**. New York: Sage.
- Jamson, Bruces. (1994). **Social Policy : From theory policy practice**. 2nd ed. Belmont, California Wadsworth.